

Šlosar, Dušan; Štědroň, Miloš

Hudební terminologie Adama Michny z Otradovic

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. H, Řada hudebněvědná. 1994, vol. 43, iss. H29, pp. [13]-24

ISBN 80-210-1285-4

ISSN 0231-522X

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112144>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DUŠAN ŠLOSAR – MILOŠ ŠTĚDRŮ

HUDEBNÍ TERMINOLOGIE ADAMA MICHNY Z OTRADOVIC

Básník a hudební skladatel Adam Michna z Otradovic je autorem tří básnických knih – souborů duchovní písňové poezie Česká mariánská muzika (1647), Loutna česká (1653) a Svatoroční muzika (1661). Jako hudebnímu profesionálovi je mu hudební terminologie často zdrojem obraznosti jeho poezie; to je ostatně zřejmé už z názvů jeho knih. Její funkce je tu tedy odlišná od funkce hudebních termínů v dílech naukových a odborných: musí mít asociativní sílu, aby vyvolávala resonanci nejen u profesionálních hudebníků, ale i u širokých vrstev, jimž byly jeho písně určeny. Proto Michna užívá hudebních termínů centrálních a notorických. Tím se ovšem náš pohled na dobovou terminologii zčásti zužuje, na druhé straně nám však umožňuje rozpoznat v jejím úhrnu prvky ustálené, všeobecně rozšířené a známé.

Naše pozorování vychází z textu všech tří jmenovaných souborů na základě edice Antonína Škarky.¹

Podíl termínů cizího původu, ať přejatých v obdobích dřívějších, či v době Michnově, není výrazně odlišný od jejich poměrného zastoupení v díle jeho současníka J. A. Komenského.² Hudební terminologie, spjatá s hudební kulturou nadnárodní povahy, se díky tomu u nás v období pobělohorském nedostala do regrese a ani nebyla zasažena puristickými tendencemi.

Shodně jako u Komenského nacházíme v díle Michnově termíny *alt*, *bas*, *cymbál*, *cithara*, *echo*, *harfa*, *kantor*, *kür*, *loutna*, *melodye*, *muzika* a *muzikant*, *pozoun*, *tenor*, *varhany*.

Melodye a *nota* mají u Michny podobný význam: *melodye na následující písničky*; *melodye na čtyry hlasy*; *u hrobu my žalostivou budem notou zpívati*.

¹ Š k a r k a , A. (ed.): *Adam Michna z Otradovic: Das dichterische Werk*. Ed. Slavische Propyläen. Texte in Neu- und Nachdrucken. Band 22. München 1968. Citujeme zde zkratkou a číslem ze souborné edice.

² Viz Š l o s a r , D. – Š t ě d r o ň , M. : *Česká hudební terminologie v díle J. A. Komenského*. SPFFBU, H 27–28, 1992–93, s. 17–43.

Termín *hudba* je u Michny velmi málo frekventovaný a jeho význam je na rozdíl od dneška převážně konkrétní „soubor hudebníků“. Naproti tomu termín *muzika* nejčastěji označuje hudební skladbu (*muzika na Svatou trojici, muzika mariánská, muzika složená i vydaná od ...; text muziky; muzika se začíná ...*), řidčeji hudební umění (*muzika radost; muzikou s nebe uctěná*), nikdy však není doložen v dnešním významu „soubor hudebníků“.

Na rozdíl od Komenského mají povahu hudebních termínů některé další přejímky, jako *pauza* (...*Tutty všickní prozpíváme, pauzy žádný zde nemáme* – Š 141; u Komenského *pauza* znamená „oddíl“), nebo *takt*; Komenský užívá slova *takt* ve významu „hmat“, termín *takt* u Michny odpovídá významem „dirigování“: *David ať taktem spravuje celý kůr; dle taktu Boha věčného*. Tradiční jsou Michnovy termíny *nota, text*, novější přejetí představuje proti tomu patrně *tripla* (*triply jsou v písničce* – Š 141). Zvláštní úlohu mají v jeho souborech speciální termíny jako *alarma, allegro, larmo, pasameza*: jsou součástí názvů jednotlivých písní: *Alarma soudu všeobecného* (Š 108), *Allegro na nebe vstupujícího Krista Ježíše* (Š 75), *Mariánské larmo* (Š 104), *Velikonoční pasameza* (Š 72).

V duchu barokní poetiky vytváří Michna emocionálně zabarvená deminutiva, zejména k názvům nástrojů: *cymbálek, cymbáliček, varhánky*.

Jeho repertoár hudebních nástrojů *buben, cithara, cymbál, harfa, housle, loutna, píšťala, trouba, varhany* není asi úplným odrazem dobové instrumentace, ale spíš souborem tradičních názvů objevujících se v biblickém textu (např. v žalmu 150). Stejně jako Komenský nepřipomíná Michna novější *nástroje bráč, piano, gamba, fagot, huboj a kytara*. Verš *Cymbály jsou už zacpány, na harfách, houslech a loutně strhaly se struny hřmotné* (Š 53) naznačuje, jako by *cymbál* nebylo označení nástroje strunného. Vedle názvů hlasů *alt, bas, tenor* se objevuje termín *dyškant*, mající už dlouhou tradici,³ s odvozeninou *dyškantysta*. Termín *muzika*, vyskytující se ostatně v názvech dvou Michnových knih, vystupuje ve významu hudebního díla i jeho provozování (*Lidská křaplavost a anjelská líbeznost při muzice na svatou Trojici* – Š 80). (Viz i výše.) Vedle odvozeniny *muzikant* užívá Michna i *muzikus* ve významu „zpěvák“ (*Vaše hlasy bez meškání beze všeho prodlévání, muzici, pouštějte* – Š 184).

První náznaky průniku terminologie italského původu vidíme ve výrazech *allegro a tutty* (viz výše). Vliv německý je patrný při odvozování sloves z cizích základů příponou *-yrovati: repetyrovati* (předmluva České mariánské muziky). Zde jde o jediný případ, ale později se tento způsob adaptace cizích základů značně rozšířil. Německého původu je také výraz *larmo* (u Komenského v podobě *lermo*) – Š 135 a *kruchta*.

Neliší se tedy sklad přejatých termínů co do jejich původu od termínů známých nám z díla Komenského: jde většinou o termíny staršího data přejetí, ně-

³ Šlosar, D. – Štědroň, M.: *O tom, jak panic s viklesíci ve známé protihusitské satiře diškantovali, aneb o významech slova diškant a diškantování v české literatuře a hudbě od 15. století*. Opus musicum, 15, 1983, č. 8, s. I–II.

kolika málo prvky se výrazněji projevuje vliv německý, kdežto přejímky z terminologie italské jsou zatím ojedinělé.

Druhá složka hudebních termínů, zakládajících se na zvukomalebnosti, kromě starých výrazů, které svou onomatopoickou povahu během věkovitého vývoje už ztratily, a jejich odvozenin (*housle/husle, housličky; trouba, troubiti, zatroubiti, troubení, zatroubení; buben, bubnovati, zabubnovati; zníti, znění, zvuk, zvučný/zvůčný, zvůčeti, zvučení, zvonění; pišťalka*) zahrnuje jen několik málo dalších výrazů, zde ovšem spíše obecné než terminologické povahy: *hrkati* (o ptačím hlasu: *hrkej jak hrdlička* – Š 155), *křaplavost* (nepříznivé hodnocení lidského zpěvu: *Lidská křaplavost a anjelská líbeznost při muzice na svatou Trojici* – Š 80), *vrzati* (o ptačím zpěvu: *nikdy slaviček ani stehlíček tak zde líbezně vrzají* – Š 192).

Sloveso *zníti* je většinou spojitelné s názvy nástrojů (*zni, troubo; ať housle, harfy, loutny zní vesele, pozouny, trouby a bubny ať zní směle; ať varhany zní vesele*), méně často pojmenovává zvuk hlasu (*stotísíckrát alleluja ať zní*). Mnohem řídkěji zastoupené sloveso *zvučeti* charakterizuje lidský hlas (*veselým hlasem zvučice*).

Ostatní termíny jsou – vzhledem k povaze Michnova textu – zastoupeny v menší míře. Často je samozřejmě zastoupeno sloveso *hráti* (s přítomnými tvary *hrám...: Cecilia varhanice hrej* – Š 141), dějové jméno *hra* (na *loutny, harfy se nehrá, neb není tu více hra* – Š 116) a *hraní* (*Z prostřed hrani a kratochvíle ucházela tíše* – Š 248), odvozenina *zahráti* (*na varhanách zahrejte* – Š 80). Stejně jako u Komenského není ještě v hudebním významu doloženo činitelské jméno *hráč*.

Stejně jako Komenský užívá i Michna hudebního termínu *nástroj* (*Všech(?) nástrojové kůru(?)*), *harfy, cithary vzhůru ať jsou* – Š 158).

V Michnově básnickém jazyce se nově objevuje sloveso *pěti* ve významu „zpívat“. Tento původní význam byl už starou češtinou opuštěn a slovesa se pak užívalo pouze o kohoutím kokrhání. Michna je však užívá ve spojení *pějte libé písničky* (Š 187), tedy v původním starém významu. Je to však výskyt ojedinělý, běžné je samozřejmě sloveso *zpívat* (z pojednávaných termínů má největší frekvenci) a jeho četné odvozeniny, tvořící rozsáhlou slovní čeleď: *prozpívati, prozpěvovati, zazpívati, zpívající, zpěv, zpěvák, zpěváček*. Až na *prozpívati* jsou to slova obecně běžně užívaná. Méně obvyklé sloveso *prozpívati* u Michny podle daných kontextů (*tutty všickni prozpíváme* – Š 141; *písně svaté prozpívají* – Š 264) znamená patrně „zazpívat od začátku až do konce“. Častým atributem činnosti zpívání je u Michny sladkost (např. (andělé) *budou sladce zpívati* – Š 149) a líbeznost (např. *líbezně zpívejte* – Š 153; *zpívajících hlasy veselými arcilíbeznými* – Š 260).

Adresátem Michnovy písňové tvorby byly nesporně početnější vrstvy, totiž věřící, kteří přicházeli do chrámů. Tomu musela odpovídat stylová poloha jeho jazyka: nemohlo jít o dikci exkluzivní. V souhlasu s tím je jeho slovník, jak konstatuje A. Škarka,⁴ jednoduchý, spíš chudší. Nacházíme-li vedle biblických obrazů a vedle idylických obrazů přírodních, v barokní poezii tak obvyklých, také obraznost hudební, svědčí to o významném místě hudební kultury nejen ve světě tehdejšího vzdělance, ale i prostého venkovského člověka té doby: výběr lexika této tvorby musel jeho duchovní obzor respektovat.

ABECEDNÍ SEZNAM VŠECH HUDEBNÍCH TERMÍNŮ

A

- actus* (Žalostná postní tragedye ve čtyry actus rozdělená) Š 59, ČMM
Allegro (na nebe vstupujícího Krista Ježíše) Š 75, ČMM
Alleluja (vděčné, věčné Alleluja trubte, zabubnujte) Š 72, ČMM
Alleluja (Velikonoční) Š 70, ČMM
Alleluja („Alleluja Vítězi:“) Š 194, SM
alleluja (zpívající, veselým hlasem zvučice) Š 185, SM
alarmo (Alarmo soudu všeobecného) Š 108
alt (alt a tenor jinší svatí budou společně zpívati) Š 94, ČMM
Amen (budem zpívat věčně Amen) Š 79, ČMM
arcilíbezný (hlasy veselými, arcilíbeznými) Š 258, SM
Ave (Archanjelské Ave) Š 85, ČMM
Ave (Mariánské Ave) Š 103, ČMM

B

- barva* (... k té její písničce. Barva její i hlásek) Š 140, LČ
bas (bas zpívati doktorové budou i patriarchové) Š 94, ČMM
bas (dyškantové a basové) Š 141, LČ
bubny (na bubny tlučte) Š 75, ČMM
bubny (pozouny, trouby a bubny ať zní směle) Š 77, ČMM
bubny (trouby, bubny ať zní směle) Š 94, ČMM
bubny (housle, trouby, bubny znějí) Š 141, LČ

C

- Cecilia* (Cecilia varhanice, hrej, spoj sobě panen více) Š 141, LČ
cymbál (cymbály jsou již zacpány) Š 53, ČMM
cymbálíček (nynej, líbezná harfo má, cymbálíčku) Š 46, ČMM
cymbálky (ať zní cymbálky) Š 158, SM

⁴ Š k a r k a , A . : *Půl tisíciletí českého písemnictví*. Praha 1986, s. 349 n.

D

- Dialogus* (Povolání duchovní nevěsty-Dialogus) Š 126, LČ
dyškant Š 44 ČMM
dyškant (týž v tenoru sám) Š 44, ČMM
dyškantové (dyškantové a basové) Š 141, LČ
dyškantysté (Nápodobně dyškantysté všechny budou panny čisté) Š 94, ČMM

E

- echo* (ať líbezně v echo hláskové prozpívají) Š 156, SM
echo (Echo Amen opakuje) Š 94, ČMM
echo (Matka Boží echo naše) Š 94, ČMM

F**G**

- Gloria* (Vítěznici „Victoria!“ Bohu zpívali, „Gloria!“) Š 184, SM

H

- harfa* (líbezná harfo má) Š 46, ČMM
harfy (harfy, cithary vzhůru ať jsou) Š 158, SM
harfy (anjelé písničky na harfy zpívají) Š 48, ČMM
harfy (na harfách ... strhaly se struny hřmotné) Š 53, ČMM
harfy (ať housle, harfy, loutny zní vesele) Š 77, ČMM
harfy (na vaše harfy hrejte) Š 80, ČMM
harfy (spravovat) Š 91, ČMM
harfy (na loutny, harfy se nehrá, nebo není tu více hra) Š 117, ČMM
hlásek (hlásek pušť veselý) Š 155, SM
hlásky (Začněte, panny, zpívati, natáhněte hlásky) Š 141, LČ
hlasové (srovnávají se hlasové při zdejší muzice) Š 141, LČ
hlasové (hlasy veselými, arcilíbeznými) Š 258, SM
hlasové (hlasy zdvíhejme) Š 231, SM
hlasové (pušťte hlasy) Š 254, SM
hlasové (tuto ji píseň zpívejte s hlasy jednotejnými) Š 105, ČMM
housle (na houslech ... strhaly se struny hřmotné) Š 53, ČMM
housle (ať housle, harfy, loutny zní vesele) Š 77, ČMM
housle (loutny, housle dejte) Š 94, ČMM
housle (housle, trouby, bubny znějí) Š 141, LČ
housličky (anjelé písničky na housličky zpívají) Š 48, ČMM
hraní (z prostřed hraní a kratochvíle ucházela tíše) Š 248, SM
hráti (na vaše harfy hrejte) Š 80, ČMM
hráti (všickni v ráji ... pěkně hrají) Š 194, SM
hrkati (hrkej jak hrdlička) Š 155, SM

CH

- chválit* (zpěvy chvalme pokornými) Š 210, SM
chvály (svaté anděly pozvati, by při tom stolu s námi chvály zazpívali)
 Š 205, SM

I**J****K**

- kancionál* (Sváteční kancionál) Š 145, SM
kantoři (sprostní) Š 44, ČMM
konec (a ten jest mé písňě konec) Š 115, ČMM
kruchta (na kruchtách žáčkové) Š 130, LČ
kůr (dostavme se k tomu kůru) Š 72, ČMM
kůry (kůry andělské) Š 201, SM

L

- larmo* (jiný kvítek bije larmo) Š 133, LČ
larmo (Mariánské larmo) Š 104, ČMM
loutna (Ó loutno má) Š 46, ČMM
loutna (na ... loutně strhaly se struny hřmotné) Š 53 ČMM
loutna (Loutna česká) Š 123, LČ
loutna (loutna sprostná ..., loutna Synu tvému věrná) Š 125, LČ
loutna (k loutně husle bráti) Š 125, LČ
loutna (na mou loutnu hráti) Š 125, LČ
loutna (k mé loutny muzice, aniž nejsem zpozdilá k té její písničce)
 Š 140, LČ
loutna (Labuť sem vyvolila k mé loutny muzice) Š 140, LČ
loutna (mé loutny hlavní struna) Š 128, LČ
loutny (loutny, trouby, pišťalky) Š 158, SM
loutny (loutny v rukou nemlčeji) Š 141, LČ
loutny (ať housle, harfy, loutny zní vesele) Š 77, ČMM
loutny (harfy a loutny spravuje) Š 91, ČMM
loutny (loutny, housle dejte) Š 94, ČMM
loutny (na loutny, harfy se nehrá, nebo není tu více hra) Š 117, ČMM

M

- materie* (Materie těchto zpěvův bude) Š 94, ČMM
melankolie (Tužebně pobožně umírajícího melankolie) Š 110, ČMM
melodye (na následující písničky) Š 44, ČMM
melodye (na čtyry hlasy) Š 44, ČMM
melodye (některé na pět hlasův) Š 44, ČMM

<i>muzici</i>	(Vaše hlasy bez meškání, beze všeho prodlévání, muzici pouštějte) Š 184, SM
<i>muzika</i>	(při muzice na Svatou Trojici) Š 80, ČMM
<i>muzika</i>	(muzika radost) Š 73, ČMM
<i>muzika</i>	(mariánská česká) Š 41, ČMM
<i>muzika</i>	(radostná i žalostná) Š 41, ČMM
<i>muzika</i>	(složená i vydaná od ...) Š 41, ČMM
<i>muzika</i>	(anjelská) Š 91, ČMM
<i>muzika</i>	(velmi libá muzika) Š 94, ČMM
<i>muzika</i>	(tvá nejmenší dobrodiní vši muziku porazí) Š 125, LČ
<i>muzika</i>	(Má se začíná muzika) Š 125, LČ
<i>muzika</i>	(ten muziky ať jest text) Š 80, ČMM
<i>muzika</i>	(muzika jest dcery svaté Anny) Š 125, LČ
<i>muzika</i>	(srovnávají se hlasy při zdejší muzice) Š 141, LČ
<i>muzika</i>	(jiná zde muzika) Š 144, LČ
<i>muzika</i>	(Svatoroční muzika) Š 145, SM
<i>muzika</i>	(muzika ať se stane) Š 156, SM
<i>muzika</i>	(muzikou z nebe uctěná) Š 219, SM
<i>muzikanti</i>	(dobří) Š 44 ČMM

N

<i>nástrojové</i>	(všech nástrojové kůru) Š 158, SM
<i>nehráti</i>	(na loutny, harfy se nehrá, nebo není tu více hra) Š 117, ČMM
<i>nota</i>	(žalostivá, u hrobu my žalostivou budem notou zpívati) Š 62, ČMM

O

<i>opakovati</i>	(svaté písně opakujme) Š 70, ČMM
------------------	----------------------------------

P

<i>pasameza</i>	(velikonoční) Š 72, ČMM
<i>pauzy</i>	(pauzy žádný zde nemáme) Š 141, LČ
<i>píseň</i>	(Ach, nenese žádného obveselení vaše píseň) Š 53 ČMM
<i>píseň</i>	(než želení svaté písně opakujme) Š 70, ČMM
<i>píseň</i>	(milá Alleluja) Š 70, ČMM
<i>píseň</i>	(Pánu svitěznému) Š 75, ČMM
<i>píseň</i>	(zazpívejte píseň) Š 80, ČMM
<i>píseň</i>	(vítězná) Š 74, ČMM
<i>píseň</i>	(píseň zpívejte s hlasy jednostejnými) Š 105, ČMM
<i>píseň</i>	(A ten jest mé písně konec) Š 115, ČMM
<i>písnička</i>	(triply jsou v písničce) Š 141, LČ
<i>písnička</i>	(aniž nejsem zpoždila k té její písničce) Š 140, LČ
<i>písničky</i>	(pějte libé písničky) Š 187, SM

- poskok* (popřej jí tvého poskoku, ten ať jest tvůj tanec) Š 138, LČ
postní (žalostná postní tragedy ve čtyry actus rozdělená) Š 59, ČMM
pozouny (pozouny, trouby a bubny ať zní směle) Š 77, ČMM
prozpěvovat (prozpěvujte chvály přesvaté Anny) Š 222, SM
prozpěvovat (Ej vesele prozpěvujme) Š 70, ČMM
prozpěvovat (nuž, s troubením, s veselostí, bubnováním prozpěvujme) Š 194, SM
prozpěvovat (prozpěvujmež alleluja) Š 70, ČMM
prozpěvovat (prozpěvujte, chrubíni) Š 75, ČMM
prozpěvovat („Svatý, svatý“ prozpěvujte) Š 80, ČMM
prozpěvovat (abych s tebou prozpěvoval) Š 103, ČMM
prozpěvovat (Maria opakujeme, jméno velmi lahodné, a je vždy prozpěvujeme) Š 105, ČMM
prozpěvovat (sladce prozpěvujme) Š 158, SM
prozpěvovat (prozpěvují nejlíběji) Š 194, SM

R

- repetyrovati* (po něm na čtyry hlasy) Š 44, ČMM
rytmy (rytmův skladatel) Š 53, ČMM

S

- Salve* (Pobožně umírajícího Vale a Salve) Š 115, ČMM
Salve (umírajícího křesťana k Ukřižovanému Pánu Ježíši) Š 68, ČMM
skladatel (rytmův skladatelové ...) Š 53, ČMM
skonávati (zpěv skonávám) Š 90, ČMM
spravovati (muzika anjelská harfy a loutny spravuje) Š 91, ČMM
struna (mé loutny hlavní struna) Š 128, LČ
Svatý („Svatý, svatý“ prozpěvujte) Š 80, ČMM

T

- takt* (David ať taktem spravuje celý kůr a ozdobuje) Š 94, ČMM
takt (dle taktu Boha věčného) Š 72, ČMM
tance (proč jsem ... tanci, hodováním tak pěkný čas zmrhala?) Š 276, SM
tanec (smrt poslední chce mít tanec) Š 280, SM
tanec (ten ať jest tvůj tanec) Š 138, LČ
tenor (alt a tenor jinší svatí budou společně zpívati) Š 94, ČMM
text (ten muziky ať jest text) Š 80, ČMM
tragedye (žalostná postní ve čtyry actus rozdělená) Š 59, ČMM
triplý (triplý jsou v písniče) Š 141, LČ
trouba (Slyš troubu, vstaň, pod' k soudu!) Š 108, ČMM
trouba (zní, troubo) Š 75, ČMM
troubení (zvučné troubení) Š 91, ČM

<i>troubení</i>	(nuž, s troubením ... prozpěvujme) Š 194, SM
<i>trouby</i>	(housle, trouby, bubny znějí) Š 141, LČ
<i>trouby</i>	(pozouny, trouby a bubny ať zní směle) Š 77, ČMM
<i>trouby</i>	(trouby, bubny ať zní směle) Š 94, ČMM
<i>tutty</i>	(tutty všickni prozpíváme) Š 141, LČ

U

<i>učit zpívat</i>	(vše stvoření zpívat učte) Š 75, ČMM
<i>umlknouti</i>	(již již umlkly varhany) Š 53, ČMM
<i>umlknouti</i>	(umlkněte, anjelové) Š 46, ČMM
<i>utišiti se</i>	(Ptáčkové v zeleném lese, utište se) Š 53, ČMM

V

<i>Vale</i>	(Pobožně umírajícího Vale a Salve) Š 115, ČMM
<i>Vale</i>	(umírajícího křesťana k Ukřižovanému Pánu Ježíši) Š 68, ČMM
<i>varhanice</i>	(Cecilia varhanice) Š 141, LČ
<i>varhánky</i>	(pusťte vaše varhánky) Š 254, SM
<i>varhany</i>	(k varhanům skočte, anjelé) Š 94, ČMM
<i>varhany</i>	(ať varhany zní vesele) Š 94, ČMM
<i>varhany</i>	(Na varhanách zahrejte) Š 80, ČMM
<i>varhany</i>	(již již umlkly varhany) Š 53, ČMM
<i>varhany</i>	(též k tvým varhanům zpívají) Š 141, LČ
<i>Velikonoční</i>	(Alleluja) Š 70, ČMM
<i>Victoria</i>	(Vítěznici „Victoria:“ Bohu zpívali) Š 184, SM
<i>vítěznice</i>	(Vítěznici „Victoria!“ Bohu zpívali) Š 184, SM
<i>vrzat</i>	(Nikdy slavíček ani stehlíček tak zde líbezně vrzají) Š 192, SM

Z

<i>zabubnovati</i>	(„Svatý, svatý, svatý“ zatrubte, zabubnujte) Š 80, ČMM
<i>začínati</i>	(Aj nebeští zpěváčkové, píseň začínejte) Š 72, ČMM
<i>začit zpívati</i>	(zpívati anděle začali) Š 193, SM
<i>začit zpívati</i>	(Začněte, panny, zpívati) Š 141, LČ
<i>zahráti</i>	(na varhanách zahrejte) Š 80, ČMM
<i>zahráti</i>	(křesťané, zahrejte) Š 72, ČMM
<i>zaraziti</i>	(Puntík tvé chvály jedině všechny zpěvy zarazí) Š 125, LČ
<i>zastávati</i>	(nás v zpěvu zastávejte) Š 80, ČMM
<i>zatroubení</i>	(zatroubení, hrozné znění) Š 108, ČMM
<i>zatroubiti</i>	(„Svatý, svatý, svatý“ zatrubte, zabubnujte) Š 80, ČMM
<i>zavíratí</i>	(V tom umírám a tuto píseň zavírám) Š 101, ČMM
<i>zazpívati</i>	(místo nás zazpívejte) Š 80, ČMM
<i>zazpívati</i>	(s námi chvály zazpívali) Š 205, SM
<i>zazpívati</i>	(zazpívala bych já amen!) Š 135, LČ

- zazpívati* (slyšíte křaplavost naší, půjčte roztomilost vaší a zazpívejte píseň) Š 80, ČMM
- zazpívati* (Všecky panny Panence nyní zazpívejte) Š 84, ČMM
- znáti se* (Po nichž vy, zemští žáčkové, k muzice se znejte) Š 72, ČMM
- znění* (zatroubení hrozné znění hrob každý pronikne) Š 108, ČMM
- znění* (všelíjaké hudby znění) Š 130, LČ
- zníti* (stotisíckrát alleluja ať zní) Š 70, ČMM
- zníti* (zni, troubo) Š 75, ČMM
- zníti* (ať varhany zní vesele) Š 94, ČMM
- zníti* (ať housle, harfy, loutny zní vesele, pozouny, trouby a bubny ať zní směle) Š 80, ČMM
- zpěv* (nejsme k zpěvu způsobilí) Š 80, ČMM
- zpěv* (ať jest velikonočního zpěvu jeden smysl) Š 72, ČMM
- zpěv* (zpěv krátký začítí) Š 193, SM
- zpěv* (Materie těchto zpěvův) Š 94, ČMM
- zpěv* (zpěv skonávám) Š 90, ČMM
- zpěv* (ze všech stran zpěvy se slyší) Š 196, SM
- zpěváčkové* (Aj nebeští zpěváčkové, píseň začínejte) Š 72, ČMM
- zpěvák* (pobožný a laskavý) Š 44, ČMM
- zpěvové* (ať vaši zpěvové k jeho zní oslavení) Š 71, ČMM
- zpívání* (by bylo takové zpívání) Š 193, SM
- zpívati* (společně zpívejme) Š 209, SM
- zpívati* (jeden napřed, jiní po něm) Š 44, ČMM
- zpívati* (Synáčkovi) Š 46, ČMM
- zpívati* (písničky na harfy) Š 48, ČMM
- zpívati* (písničky na housličky) Š 48, ČMM
- zpívati* (zpívejte Alleluja) Š 71, ČMM
- zpívati* („Svítězils!“ zpívejme) Š 72, ČMM
- zpívat* (vše stvoření zpívat učte) Š 75, ČMM
- zpívat* (budem zpívat věčně Amen) Š 79, ČMM
- zpívati* (sladce budem zpívati) Š 81, ČMM
- zpívati* (zpívejte Pánu, ptáčkové) Š 82, ČMM
- zpívati* (anjelové zpívali) Š 91, ČMM
- zpívati* (nový zpěv Panne zpívejte) Š 91, ČMM
- zpívati* (v sladkém zpívám trápení) Š 140, LČ
- zpívati* (anjelé ... též k tvým varhanům zpívají) Š 141, LČ
- zpívati* (děťátku zpívejme) Š 155, SM
- zpívati* (zpívej s nebešťany) Š 155, SM
- zpívati* (zpívej, jazyk nejslavnější) Š 207, SM
- zpívati* (zpívejte, církvi oudové) Š 211, SM
- zpívati* (abychom Panně zpívali) Š 130, LČ
- zvonění* (zuve nás ranní zvonění) Š 130, LČ

V abecedním seznamu Michnových hudebních termínů nás zaujme několik jevů. K nejnápadnějším patří záměrné využití italské hudební terminologie. Ta u Michny prozrazuje vliv katolického prostředí a autority dvora, odkud se šířila zřejmě již v době přechodu do dvora do Prahy 1584 až do roku 1611. Z italských termínů překvapí *allegro*, *echo* (to chápeme spíše v řecké, latinizované a obecně humanistické podobě), *muzika* (*musica*), *pasameza*, *repetyrovati*, *tutty*; některé byly přejaty německým zprostředkováním.

Potridentsky pak působí řada výrazů spojených s novou teologií skutků, stavěnou proti protestantské pouhé víře (*Sola fide...*). Je to řada adjektiv a příslovci často se snahou umocnit a zveličit význam substantiva (*vděčné*, *věčné Alleluja*, *zpívat věčně Amen*, *hlasy veselými*, *arcilibeznými*, *ať zní směle*, *ať líbezně v echu hláskové prozpívají*, *Matka Boží echo naše*, *hlasy jednotejnými*, *Mariánské larmo*, *Mariánská muzika*, *velmi líbivá muzika*, *pauzy žádný*, *pasameza velikonoční*, *Maria opakujme*, *jméno velmi lahodné*, *Pobožné umírajícího Vale a Salve*, *stotisíckrát alleluja ať zní*, *zatroubení hrozné znění* atd.).

V textech Michnových písní si lze povšimnout některých skutečností, které mohou být významné pro situaci hudby Michnovy doby. Tak třeba společenské úlohy jednotlivých vokálních rejstříků a hlasů vystupují do popředí při jejich jakési heirarchizaci:

Bas zpívati doktorové budou i patriarchové, alt a tenor jinší svatí budou společně zpívati, dyškantové a basové, nápodobně dyškantysté všecky budou panny čisté.

Největší závažnost basu mezi hlasy je všeobecně platná jak v hudební koncepci reformace, tak i protireformace. Tento zřetel se uplatňuje i v pořadí hlasů, kdy bas jako nejzávažnější („*gravitatisch*“ - německý termín začátku 17. století) ukončuje a vyvrcholuje sled hlasů. V řadě případů může mít podstatnou úlohu i rým a jím způsobené okolnosti. Je např. rýmem spojená dvojice „*nápodobně dyškantysté všecky budou panny čisté*“ svědectvím toho, že v kostele vzrůstá v Michnově době význam sopránů zpívaných ženami? Tak jako již v poslední třetině 16. století v českém prostředí ohlašuje nástup raného baroka nápadné množství zdobnělin u Šimona Lomnického z Budče (srovnej Jitka Brabcová)⁵, je u Michny básnický obraz komponován manýristicky a se zjevnou tendencí zveličovat (*budem zpívat věčně Amen*, *natáhněte hlásky*, *pustte hlasy*, *tužebně pobočně umírajícího melankolie*, *muzika radostná i žalostná*, *prozpěvujte chvály přesvaté Anny*, *všecky panny Panence nyní zazpívejte*, *slyšíte křaplavost naší*, *půjčte roztomilost vaší*, *v sladkém zpívám trápení* atd.). Některé protiklady spočívají na starší tradici, ale v ojedinělých případech bychom mohli shledávat podobnost s italským manýrismem před rokem 1600 a po něm (tak např. spojení „*v sladkém zpívám trápení*“ připomíná obecně užívaný tassovský spoj bolesti a

⁵ *Několik poznámek k dramatické tvorbě Šimona Lomnického z Budče.* In: SPFFBU, Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis brunensis H 17, 1982, s. 61–67.

radosti, známý např. z Gesualdova madrigalu *Dolorosa gioia*, obdobně se jeví jako původem manýristické nahrazení celku částí - např. *Puntík tvé chvály jediný všechny zpěvy zarazí* nebo *Tvá nejmenší dobrodiní vši muziku porazí*).

Michnův instrumentář není nijak zvlášť bohatý, ale překvapivá je mnohostrannost jeho využití. Kromě hlasů (*alt, bas, diškant, tenor*) se objevují tyto nástroje: *bubny, cymbál, cithara, harfa, housle, loutna, pišťalka, pozoun, trouba, varhany a zvuk zvonů*.

Zajímavé jsou však některé způsoby, jak se jednotlivé nástroje používají nebo jak znějí. Tak např. většina nástrojů *zní* (*pozouny, trouby a bubny at' zní směle, housle, trouby, bubny znějí: at' zní cymbálky, at' housle, harfy, loutny zní vesele*), ale některé také *zpívají*: *anjelé na harfy zpívající, ... na housličkách zpívají*.

I vokální hlasy nejen zpívají, ale „*pouštějí se*“ nebo „*se natahují*“ (*pusťte hlasy, natáhněte hlásky, vaše hlasy bez meškání, beze všeho prodlévání, muzici, pouštějte*). Michnovo výrazivo také obráží nové prostorové aspekty a polychorické zřetele raně barokní hudby (*Maria opakujeme ... a je vždy prozpěvujeme, repetyrovati, tutty všickni prozpíváme, echo Amen opakuje, housle, trouby, bubny znějí, at' libezně v echu hláskové prozpívají, srovnávají se hlasové při zdejší muzice, strhaly se struny hřmotné*), praktické pokyny a zkušenosti z interpretace raně barokní hudby (*k loutně husle bráti, mé loutny hlavní struny, harfy, cithary vzhůru at' jsou, cymbály jsou již zacpány (!), triply jsou v písničce, pauzy žádný zde nemáme, na loutny harfy se nehrá, neb není tu více hra, David at' taktem spravuje celý kůr, dle taktu Boha věčného, pusťte vaše varhánky, již umlkly varhany*).

Michna se mohl setkat s žádoucími projevy pompy blížící se ceremonii vídeňského dvora v některých pražských kostelích, při cestě do Říma, pokud se uskutečnila v roce 1658, při některých církevních slavnostech, např. u brněnských jezuitů a třeba i jinde. Hudební terminologie Adama Michny z Otradovic sice neobráží přímo rezidenční prostředí a atmosféru dvora, ale je dostatečně barvitým svědectvím přijetí manýristické a raně barokní poetiky ve vzníceném prostředí teologie skutků v pobělohorských Čechách.

MUSIKALISCHE TERMINOLOGIE ADAM MICHNAS VON OTRADOVICE

Die Autoren, auf Grund einer ausführlichen Exzerption, versuchen festzustellen, wie die einzelnen Musiktermini im dichterischen Werk Adam Michnas von Otradovice funktionieren.